

Sjømannsforbundet og den kalde krigen

Arbeiderbladet
7/12. 92
102490

Av Leif Vetlesen

– Det var nok ikke kommunister Ingvald Haugen var mest interessert i, men medlemmer som ombord og på land uttalte seg kritisk om Sjømannsforbundets virksomhet og generelt sto i opposisjon til ledelsens politikk, skriver Leif Vetlesen.

REDAKTØR Christian Christensens vurderinger av daværende formann i Norsk Sjømannsforbund, Ingvald Haugens initiativ for å få i stand et samarbeide med amerikansk etterretningsvesen når det gjaldt kartlegging og registrering av norske sjøfolk med kommunistiske sympatier i den kalde krigens tid (Arbeiderbladet 27.11), frister til noen kommentarer fra en som den gang selv sto midt oppe i det.

Helt korrekt minner redaktør Christensen om den politiske situasjonen som rådde den gang da Haugen oppsøkte den amerikanske ambassaden i Oslo med sitt forslag/tilbud – frykten for en tredje verdenskrig og for at våre hjemlige kommunister villig gjorde felles sak med Moskva.

Når Christensen i denne forbindelse skriver at det på dette tidspunkt – Ingvald Haugens henvendelse til ambassaden skjedde høsten 1948 – «var en god del kommunister i handelsflåten», vil jeg imidlertid stille et spørsmål om dette. Det gjelder også hvorvidt de som fantes, representerte noen reell sikkerhetsrisiko.

Som leder av Sjømanns Landsentral av NKP sto jeg i denne perioden i spissen for kommunistenes virksomhet blant sjøfolkene. Når en ser bort fra det første halve året etter krigen, da nordmenn flest var preget av beundring og taknemlighet for den sovjetiske krigsinnsatsen, var det en myte at kommunistene sto spesielt sterkt i handelsflåten. Selv om jeg neppe ville ha innrømmet det den gangen, lå det samlede medlemstall i Sjømanns Landsentral i 1947 nærmere femti enn hundre.

Det kommunistiske kuppet og maktovertakelsen i Tsjekkoslovakia i februar/mars 1948 representerte i Norge som andre vest-europeiske land det store vendepunktet i forholdet til kommunismen og Sovjetsamveldet. For NKP betydde det at partiet etter sin kortvarige oppblomstring på ny var på vei til å bli en politisk sekt. Størst var kanskje tilbakeslaget i handelsflåten. I løpet av et års tid mistet Landsentralen praktisk talt alle sine kontakter ombord og ble for alle praktiske formål et partilag for forhennevende sjøfolk. Av seilende medlemmer var det bare 6-7 som fortsatt holdt forbindelsen med oss. Samtlige av disse var velkjent av Sjømannsforbundets ledelse og måtte etter hvert betale full pris for sine politiske villfarelser. Etter splittelsen i NKP i 1949, opphørte for øvrig sjømannsapparatet helt å eksistere.

Det var tydeligvis heller ikke fordekte kommunister – i den utstrekning slike fantes i handelsflåten – Ingvald Haugen var mest interessert i. I stedet ble oppmerksomheten rettet mot medlemmer som på møter ombord og i land uttalte seg kritisk om Sjømannsforbundets virksomhet og generelt befant seg i opposisjon til ledelsen. Parallelt med dette gjor-

de forbundsledelsen sitt ytterste for å holde forestillingen om en kommunistisk trussel mot handelsflåten ved like.

Saken var at Sjømannsforbundet sto overfor en voksende faglig opposisjon i utenriksflåten, en opposisjon hvor de som hadde seilt ute under krigen, utgjorde kjernen. Disse krigsseilerne var dypt skuffet over utviklingen etter krigen. I løpet av 1947 ble således en rekke fordeler sjøfolkene hadde oppnådd under krigen, slik som forhyring etter tørr, ventehyre og en lempelig beskatningsordning, avskaffet. Den største stormen vakte imidlertid forbundets holdning når det gjaldt det såkalte Nortraships hemmelige fond, midler som krigsseilerne oppfattet som tilbakeholdte risikotillegg og krevet utbetalt.

Krigsseilerne dannet sitt lokale aksjonsutvalg rundt hele kysten, og situasjonen utviklet seg raskt til en trussel

mot den sittende ledelsen i Sjømannsforbundet. Hardt presset grep Ingvald Haugen til det meste effektive våpen han hadde for hånden. I en stort opplått artikkel i Arbeiderbladet den 4. mars 1948 stemplet han med bred penn aksjonsbevegelsen som «en renhekket kommunistisk manøvre for å skape seg et springbrett til angrep på Sjømannsforbundet og dets ledelse». Hovedaksjonsutvalget for Nortraships hemmelige fond og Sjømanns Landsentral var ifølge

Haugen «presis det samme».

Ved på denne måten å slå aksjonsbevegelse og kommunisme i hartkorn, sikret Haugen seg den nødvendige støtte fra såvel parti og fagbevegelse som fra norske – og amerikanske – myndigheter i sin nådeløse forfølgelse av opposisjonen. Alle krigsseilere som aktivt støttet aksjonsbevegelsen – som skrev under uttalelser, samlet inn penger og spredte opplysningsmaterieill – risikerte å få

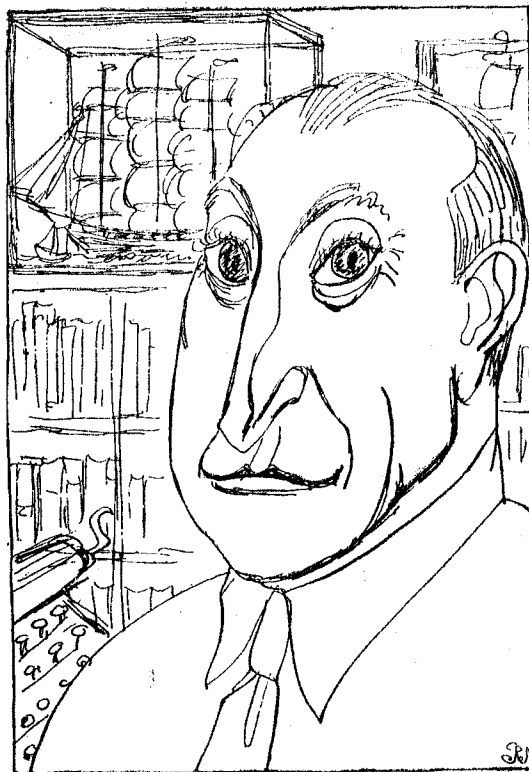
kommuniststemplet på seg og havne på svartelistene.

Med den kalde krigen under full utvikling og det offisielle Norge i ryggen, har jeg ingen problemer med å akseptere at Ingvald Haugen greide å overbevise seg selv om at han kjempet den gode strid og var satt på den ytterste utpost for demokratiet. Når organisasjoner og institusjoner påtar seg – eller blir pålagt – å utføre etterretnings- og registreringsoppgaver av denne type og rettet mot egne medlemmer og ansatte, får de imidlertid samtidig et våpen i hendene som er særdeles velegnet til å holde all opposisjon nede. Det dreier seg om en nærmest uunnagelig kortslutning mellom egne faglige og politiske interesser på den ene siden og jakten på de angivelige fiender på den andre. Nettopp slik var det McCarthyismen fungerte i praksis og utviklet seg til en trussel mot demokrati- et.

Ingvald Haugens ihrdige jakt på medlemmer som var aktive i aksjonsbevegelsen, var et klart eksempel på en slik kortblanding. Forholdet var på praktisk talt hver eneste krigsseiler følte at de var blitt sviktet både av forbundet og myndighetene i Nortrashipsaken. Alle – fra skipper og maskinsjef til matros og fyrbøter – sto bak aksjonskomiteens virksomhet. Under høyesterettsaken kunne hovedaksjonsutvalget således dokumentere 11.000 personlige fullmakter fra sjøfolk som hadde seilt under krigen. Fordi de var overbevist om at de hadde retten på sin side, var de selv immune mot de kommunistbeskyldningene som haglet over dem og deres talsmenn.

15 år senere ble da også saken gjenopptatt av regjeringen Borten, og et offentlig oppnevnt utvalg kom etter en gjennomgang av saken frem til at «krigsseilerens misnøye over Stortingets vedtak (av des. 1948, L.V.) om anvendelse av pengene ikke hadde vært uberettiget». I samsvar med dette besluttet et nytt Storting i 1972 at alle krigsseilere skulle etterbetales et ex gratia-beløp på netto kr. 180 pr farts måned under krigen.

I dag er det neppe delte meninger om at kommunistjakten på krigsseilerne utartet til en tragedie. Det burde ikke være vanskelig å forestille hva en krigsseiler med mange års krigsseilas bak seg måtte føle når hans krav om et rettvist oppgjør ble møtt med svartelisting og hyreforbud. Det er derfor godt å se at redaktør Christensen med sin etterretningsbakgrunn er klar over at det i denne tiden foregikk kritikkverdige ting. Selv om vi den gangen sto på hver vår side, er vi sikkert også begge i dag skjønt enige om at vi ikke ønsker den kalde krigen og dens metoder tilbake igjen. At vi også står sammen i henstillingen om at Sjømannsforbundet nå må åpne sine arkiver for historikerne, skulle være unødvendig å tilføye.

Ingvald Haugen, leder av Sjømannsforbundet 1938-58, her i Randi Monsens strek.